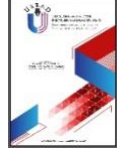

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021.
e issn: 2687-2641

“İMAM HATİPLİLİK” KİMLİĞİNİN BELİRLEYİCİ UNSURLARI* DETERMINANTS OF THE IDENTITY OF “İMAM HATİPLİLİK”

Şükrü TÜRKÖZ

Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Zübeyde Hanım
Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, Niğde/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Nigde Omer Halisdemir University, Nigde Zubeyde Hanım School
of Health, Department of Social Services, Nigde/Turkey.

sukruturkoz@gmail.com

ORCID ID: 000-0001-6185-3785

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.899600

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Türköz, Ş. (2021). İmam
Hatiplilik Kimliğinin Belirleyici Unsurları. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 3(6), 1190-1217.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında kabul edilen “Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz: İmam Hatiplilik kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan ölçek 450 İmam Hatip Lisesi (İHL) mezununa uygulanmış, 15 mezunla da derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak birtakım kimlik unsurlarının olduğu ve genel manada bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedilebileceği tespit edilmiştir. Bu kimliğin öne çıkan özellikleri ise “ahlaklı, edepli, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” veya “İmam Hatiplilik” bilincinden yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Katılımcılara göre “eski ve yeni” mezunlar arasında kimlik tanımlamalarına yansıtacak birtakım farklılıklar oluşmasında başka bir önemli etken de geçmişte İmam Hatip Liseleri mezunlarına özgü uygulanan bürokratik/yargısal engellerin kaldırılması ile öğrenci ve mezunlar açısından daha problemsiz bir döneme geçiş yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, İmam Hatiplilik, Kimlik

Abstract: Both quantitative and qualitative research methods were used together in this study, which was conducted in order to determine the determinants of Imam Hatipli identity. The scale prepared within the scope of the research was applied to 450 Imam Hatip High School (IHL) graduates, also in-depth interviews were conducted with 15 graduates. According to the results of the research, it was determined that unlike other high school graduates, some identity elements are formed in IHL graduates and it has been determined that an identity of “Imam Hatipli” can be mentioned in a general sense. The prominent features of this identity can be listed as “moral, decent, respectful, devout, dignified”. Former graduates think that the imam hatip graduates who graduated after them lacked “idealism” or “Imam Hatiplilik” consciousness or new graduates are less qualified in terms of religious knowledge. According to the participants, another important factor in creating some differences between “old and new” graduates is the removal of bureaucratic / judicial barriers applied to Imam Hatip High Schools graduates and the transition to a less problematic period for students and graduates.

Key Words: Imam Hatip High Schools, İmam Hatiplilik, Identity

GİRİŞ

Cumhuriyetin kurulmasından sonra birçok alanda olduğu gibi din eğitimi alanında da devrimsel düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda Büyük Millet Meclisinde 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitim öğretim alanına ilişkin yetkiler Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiş ve medreseler kapatılarak yerine İmam Hatip okulları açılması öngörülmüştür. Ancak tek parti yönetiminin menfi yöndeki din eğitimi politikaları nedeniyle başlangıçta kurulan İmam Hatip okulları tedricen kapanmaya yüz tutmuştur. Hatta 1932 yılından 1948 yılına değin resmi

anlamda din eğitimi veren herhangi bir müessesenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. İkinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası konjonktürün etkisi ve 1950 sonrası Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte din eğitimine karşı devletin tutumu yumuşamış, 1951 yılından itibaren İmam Hatip okulları yeniden açılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra da giderek artan okul ve öğrenci sayıları nedeniyle İmam Hatip okulları Türkiye’de zaman zaman tartışmaların odak noktası haline gelmiştir.

İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören ve mezun olan bireylerin salt İmam Hatip Liselerinden mezun olmakla kazanılabileceği ileri sürülen birtakım temel değerlere veya bu okulların kuruluş amacı doğrultusunda bir donanımına sahip olup olmadıkları da bu nevi tartışma konularından birisidir. Bugünkü müfredat yapısıyla İmam Hatip okullarının kurucusu sayılan Celaleddin Ökten’e göre bu okullar “modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver din adamı yetiştirmek” (Kara, 2005: 39) amacıyla kurulmuştur. Başka bir deyişle Ökten’in düşüncesinde İmam Hatipler*, dini ve modern ilimleri birlikte tedris ederek yetiştirecekleri münevver (aydın) din adamları aracılığıyla toplumun hem dünyevi hayatını düzenleyecek hem de ahiretini kurtaracak, bu sayede bir anlamda İslam’ın “iki kutuplu birliği”ni (İzzetbegoviç, 2013: 265) mezunları üzerinde cisimleştirecek ve zamanla toplumun İslamlaşmasını (Karaman, 2014: 12) sağlayabilecek bir eğitim kurumu olarak tasavvur edilmektedir.

Diğer yandan İmam Hatip camiasında bu okullardan mezun olan bireylerin amaçlanan kalitede yetişmediği, özellikle son dönemde yaşanan nicelik artışına rağmen nitelik olarak bir gerileme olduğu yönündeki (Karaman, 2014: 12; Kara, 2017: 287) eleştirel yaklaşımlar da ileri sürülmektedir. Özellikle İmam Hatiplerin toplumsal devrimlere halkın desteğini sağlamak amacıyla laik devlet tarafından kullanıldığı iddiası öteden beri dillendirilmektedir. Bununla birlikte İmam Hatipler, “Kuran’a aykırı olarak din adamlarının (sadece din işleriyle meşgul olarak) bütünüyle dünyayı terk etmesi sonucunu doğurarak” bir anlamda laik ulus devlet kurucularının amaçlarına uygun düşecek biçimde “tersinden laiklik anlayışı”nın tezahürüne (Beşer, 2018) yol açmak noktasında da eleştirilmektedir. Görüldüğü üzere İmam Hatipler ve mezunları çok sayıda eleştirel yaklaşımın muhatabı olmaktadır. Söz konusu eleştiriler karşısında oluşan “kuşatılmışlık ve dışlanmışlık duygusu teolojik düzeyde arzu edilen başarının da bir türlü yakalanamaması ile birleşince” (Subaşı, 2004: 129)

* Bu çalışmada “İmam Hatipler” kavramı “İmam Hatip Okullarını” ifade etmek için kullanılmıştır.

bu durum dolaylı olarak bir savunma psikolojisine dönüşmekte ve İHL mezunları sürekli olarak bu türden iddialar karşısında kendilerini geri plana çekerek içe kapanmakta, hatta bazen İHL mezunu olduklarını sosyal ilişkilerinde gizlemektedirler.

Gelenekten modernliğe geçiş sürecinde Cumhuriyet dönemiyle birlikte “din eğitiminin amaç ve işlevleri de yeniden tanımlanmış, bu bağlamda İmam Hatip Okulları da devletle toplumun dini alana ilişkin eğilimlerini ve ortak kabullerini simgeleyecek şekilde” yeniden tasarlanmıştır (Subaşı, 2005: 102). Modernleşme sürecindeki rolüne vurgu yapan bir değerlendirmeye göre ise İHL’ler, “Türkiye’deki muhafazakâr toplum kesimleri için modern kamusal hayata katılmayı sağlayan ve yukarı doğru sosyal hareketliliğe imkân veren” bir fonksiyon icra etmektedir (Çağlar, 2015: 404). İmam Hatip Okulları kanalıyla toplumun sayıca önemli bir kesimi hem kültürel değerlerini muhafaza etmeye çalışmakta, hem de Türkiye’deki bütün vatandaşlar gibi kamusal hayatın her alanında (hizmet alan-hizmet veren olarak) yer alma hakkını kullanmaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının yüksek olması, modernleşme sürecinde devletin temel amaçlarından birisi olarak İHL’lerin ulaştığı önde gelen başarılarından olmuştur. Tek parti döneminden itibaren bazen jandarma zoruyla kız çocuklarının okula katılımını sağlamaya çalışan devletin bu arzusu İmam Hatipler vasıtasıyla “halkın gönüllü katılımı” şeklinde gerçekleşmiştir.

Tek parti dönemi din eğitimi politikalarının doğal bir sonucu olarak 1931 yılında dolaylı olarak kapatılan bu okulların 1951’de tekrar açılmasından itibaren Türkiye’de İmam Hatip Okullarından yolu bir şekilde geçmiş kişilerin kendilerini İmam Hatipli olarak tanımladıkları bilinmektedir. Bu noktada, İmam Hatiplilik kavramının neyi ifade ettiği, İmam Hatipli bireyin hangi “tipik” özellikleri bünyesinde barındırdığı ve İmam Hatiplileri, İmam Hatipli olmayan bireylerden farklı kılan temel özelliklerin neler olduğunun tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada toplumsal alanda yaygın görünürlüğe sahip bir kimlik türü olarak *İmam Hatiplilik* kavramına odaklanılacak ve İmam-Hatipli bireyin temel nitelikleri/özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. İMAM HATİPLER: MÜSPET VE MENFİ YAKLAŞIMLAR

Fransız devrimi sonrasında ulus devletlerin ortaya çıkış süreciyle birlikte okulun bireyin toplumsallaşma süreci üzerindeki önemli etkisi, ulus devletler tarafından çok erken dönemlerde fark edilmiş ve eğitim sistemi aracılığıyla ulus devletler kendilerine sadık bireyler, daha doğrusu “vatandaşlar” yetiştirme amacı gütmüşlerdir. Türkiye de ulus devletleşme

sürecine girmesinin ardından aynı amaç doğrultusunda 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu yasalaştırarak, eğitim sistemini tek elden yönetmeye ve yeni cumhuriyetin istediği tipte vatandaşlar yetiştirme projesine başlamıştır. Bu projenin bir alt başlığı olarak din eğitimi noktasında yeni cumhuriyetin tutumu ise, yine Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde öncelikle medreselerin kapatılması ve yerine 4 yıllık İmam Hatip mektepleri açmak yönünde olmuş, ancak kısa süre sonra bu mekteplerin de dolaylı olarak kapatılması ve tek parti hükümetinin dini alan üzerindeki baskılarının artmasıyla, 1948 yılına kadar sürecek “din eğitimi boşluk yılları” yaşanmıştır. Tek parti döneminin din eğitimi noktasındaki yasakçı politikalarının ağır sonuçlarının etkili olduğu 1950 seçimlerinden sonra yönetimi devralan Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemi İHL’ler için bir dönüm noktasıdır. Zira İHL’lerin kuruluş ve müfredat açısından günümüzdeki yapısının temelleri bu dönemde atılmıştır. Bu bakımdan Celaleddin Ökten’in gayretleri ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri ile Başbakan Adnan Menderes’in İHL’lerin kuruluşundaki rolü yadsınamaz.

Demokrasiye geçiş süreciyle birlikte halkın başta din hizmetleri ve din eğitimi noktasındaki talepleri genel manada siyasi iktidarlar tarafından dikkate alınmış, çok partili hayata geçişle birlikte yeniden açılan İHL’lerin okul ve öğrenci sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerini izleyen yıllarda bu artışların yavaşladığı görülmektedir. Bu anlamda İHL’ler ve mezunları açısından en zor dönemlerden birisi şüphesiz 28 Şubat 1997 senesinden sonra yaşamıştır. Bu süreçte İHL’lerin orta kısımları kapatılmış, “katsayı uygulaması” ile mezunların üniversitelere giriş hakları ellerinden alınmıştır. 2002 yılından itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle beraber İHL mezunlarının kronik sorunları büyük ölçüde çözülmüştür.

İmam Hatiplerle ilgili tarihsel süreç genel olarak değerlendirildiğinde, bu okulların “halkın din hizmetleri noktasındaki ihtiyaç ve taleplerinden” kaynaklanan kurumlar olarak ortaya çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Ancak bu ihtiyacın karşılanması amacıyla devlet tarafından kurulan İmam Hatipler, kuruldukları ilk yıllardan beri siyasi bir tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Tartışmalar kimi zaman bu okulları bir eğitim kurumu olmaktan çok zaman zaman “siyasi bir kurum” olarak sunmaya kadar gidebilmektedir.

İmam Hatiplerle ilgili tartışmalarda serdedilen yaklaşımları iki ana perspektiften özetlemek mümkündür. İlk olarak İmam Hatip Okulları, bu okulların açılmasını talep eden, genel olarak bu okulların yapısından ve eğitiminden memnun olan, çocuklarının bu okullarda öğrenim görmesini

arzulayan geniş bir toplumsal tabanın desteğine sahiptir. Bu toplumsal destek, İmam Hatip Okullarına yönelik sergilenen bütün menfi siyasal yaklaşımlara karşı bir tepki olarak seçim dönemlerinde halk tarafından sandıkta gösterilmiştir. Dolayısıyla özellikle Muhafazakâr ve Milliyetçi çizgide siyaset yapan iktidar taliplilerinden bu okulları ve onun toplumsal tabanının beklentilerini dikkate almaları beklenmektedir. Bununla birlikte dini (İslami) hassasiyete sahip olan bazı kesimler (genellikle bazı dini cemaat ve tarikat grupları) bu okullara “laik cumhuriyet” projesi olarak bakmış ve bu anlamda İmam Hatip Okullarına ve mezunlarına mesafeli bir tavır takınmışlardır. Bu kesimin temel endişesi de İmam Hatip Okullarından yetişen/yetişecek “aydın din adamı” tipolojisinin “dini içerden yıkacak” bir tip olması ihtimalidir. İslami kesimdeki mesafeli tavırların kaynağı şu sorular etrafında şekillenmektedir; Laik bir sistemde devlet kurumlarının çatısı altında hakiki manada bir din eğitimi nasıl yapılacaktır? Acaba devlet bu okullar kanalıyla dini alanı kontrol etmek ve düzenlemek mi istemektedir? Türkiye’de cemaat/tarikat yapılanmalarının zayıflatılması ile din ve İslam yorumlarının modernleştirilmesi bu okullar üzerinden mi yapılacaktır? (Kara, 2017: 296). Bu sebeple İslami hassasiyete sahip kesim içerisinde de bu okullar üzerinden bir gerilim alanı ortaya çıkabilmektedir.

İkinci olarak bu okullara menfi bir gözle bakanlar tarafından İmam-Hatip Okulları, “Atatürk ilke ve inkılaplarına ve özellikle laikliğe aykırı okullar olarak görülmüş” (Öcal, 2015: 65) ve bazı siyasal iktidarlar bu okulları zayıflatma yönünde ciddi tedbirler almıştır (Özgür, 2015: 35). Türkiye’de laik elitlerin devletle çok fazla bütünleştiği zihniyetin temsil ettiği paradigma, İslami sivil toplumun birçok unsurundan (dernekler, vakıflar, cemaatler vb.) olduğu gibi, İmam Hatip Okullarının da toplumu ve devleti İslami biçimlere dönüştüreceğinden korkmaktadır (Akşit ve Akşit, 2010: 85). Ancak laik kesimde de İmam Hatip Okullarına yönelik tutumlarda bir ayrışmadan söz edilebilir. Şöyle ki genel eğilim yukarıda ifade edildiği gibi bu okulların birer “irtica yuvası” olarak görülmesi şeklinde olsa da laiklik konusunda hassas olan kesimden bazıları bu okulların “modern bilimlerle eğitilmiş aydın din adamı yetiştirme” fikrine destek vermektedir (Akşit, 1993: 100). Dolayısıyla, İslami camiada vuku bulan ayrışmanın laik kesimlerde de benzer bir ayrışmaya neden olduğunu söylemek mümkündür.

İlginç bir şekilde, İmam Hatip okulları bazı gerekçelerle hem laik kesimin endişe ve eleştirilerine maruz kalmakta, hem de kendisine olumlu bakması muhtemel addedilen muhafazakâr ve dindar kesimlerin eleştirilerine muhatap olmaktadır. Genellikle laik kesime mensup kişiler tarafından İmam Hatip Okullarını zayıflatmak ve bu okullar üzerinden siyasal bir muhalefet geliştirmek amacıyla zaman zaman benzer eleştirilerin

kamuoyu gündemine tekraren getirildiği görülmektedir. Ancak, İmam Hatiplerle ilgili eleştirel söylemlerin genel itibarıyla bilgiden çok ideolojik bir temele dayandığı da açıkça görülmektedir. Önyargılarla yaklaşılana, toplumsal gerçekliği dışarıdan veya yukarıdan açıklamaya çalışan bu tip yaklaşımların İmam Hatiplerle ilgili gerçekçi analizler yapması da mümkün görünmemektedir. Çünkü “Türkiye’de din/İslam ya da İHL konusunu anlamak her şeyden önce bu konulara kültürel bazda yakın olmayı gerektirir. Aksi halde görülen, tanık olunan durumları, derlenen bilgileri yorumlamak ve yerli yerine oturtmak mümkün olamaz” (Gündüz, 2019: 266). Keza İmam Hatiplerle ilgili eleştirilerin sonucunda farklı ifadelerle de olsa doğrudan veya dolaylı olarak İmam Hatip Okullarının bir şekilde kapatılması önerilmektedir. Bu anlamda toplumsal talepten kaynaklanan “din hizmetleri ihtiyacının” giderilmesi noktasında, cumhuriyet dönemi boyunca devam eden “din öğretimi tartışmaları” açısından değerlendirildiğinde mezkûr söylemlerin bu ihtiyacı gidermeye yönelik akla ve bilime dayalı, gerçekçi öneriler getirmekten uzak olduğu görülmektedir.

2. İMAM HATİPLİLİK NEDİR VEYA İMAM HATİPLİ KİMDİR: TEMEL UNSURLARA DAİR BAZI TESPİTLER

Hemen her İmam hatip okulu mezununun bu okullarla ilgili sıkça kullandığı ifade kalıplarından yola çıkarak bir başlangıç yapacak olursak, “İHL öğrencisi olmak bir eğitim kurumunun mensubu olmaktan öte anlamlar taşımakta ve bu durum öğrencilerin benlik algısını etkilemektedir” (Kanburoğlu, 2015: 374). İmam Hatipli öğrenciler bu okullarda öğrenim görerek zamanla “biz” duygusunu kazanmakta ve bu duygu hayatlarının her alanında (dayanışma, ortak eğilimler, kolektif eylemler vb. gibi) en azından sosyo-psikolojik düzeyde kendini gösterebilmektedir (Macit, 2015: 343).

İmam-Hatipli olmanın öncelikle bu okullarda öğrenim gören bireyler ile diğerleri arasında kategorik bir ayırım yapmaktan kaynaklandığını savunan Macit’e (2015: 343) göre, “*İmam Hatiplilik*, İmam-Hatip Lisesi öğrencisi veya mezunu olmak ortak özelliği temelinde hem ilişkisel hem de kategorik bir kolektif tanımlamadır” ve bu açıdan “şu ya da bu şekilde İmam-Hatipli olmayandan bir ayırıştırma”yı temsil eder. Aynı görüşe sahip Kanburoğlu’na (2015: 388, 389) göre bu “ayrış(tır)ma” İmam-Hatipliler tarafından hem kabul edilen hem de istenmeyen bir durumdur ve ötekileşmeden İmam-Hatipli olmak çok da mümkün görünmemektedir, zira “İHL öğrencileri bir yandan ‘İmam Hatipli’ olmak gibi kendilerini ‘diğer’ gençlerden ayıran bir söylemi benimserken, diğer yandan toplum nazarında ‘diğer’ gençlerden farklı görülmeyi de istememektedirler.”

Yukarıda ifade edildiği üzere İmam Hatiplilik, bu okul mezunlarının kendilerini tanımlarken kullandığı ve içeriden bir bakışla yapılan “biz” tanımlamasının “öteki”ye yapılan gönderme ile tamamlanmasını da içermektedir. Bu bağlamda “İmam-Hatipli kimliğin ‘öteki’si, İmam Hatip Liselerine, dine, başörtüsüne ve ülkeye karşı olarak algılanan ve yorumlanan uygulamalar çerçevesinde inşa edilmiştir” ve aslında içeriden bir bakışla olumlanan, çoğu kez yüceltilen İmam-Hatipli kimliği, “bir bakıma kendi öteki’sine ve onun olumsuz bakışına karşı gösterilen söylem düzeyinde bir tepkiyi” (Macit, 2015: 357) de içermektedir.

Toplumsal kültürün bütün unsurlarında olduğu gibi toplumsal kimliğin oluşması da zamana ve bu zaman zarfında insan topluluklarının yaşamış olduğu ortak tarihsel tecrübelerle doğrudan etkileşim neticesinde oluşmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu açıdan bir kimlik tanımlaması olarak İmam-Hatipliliğin de “anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır” (Macit, 2015: 344). Bu bağlamda özellikle İmam Hatip camiasının/toplumsal tabanının zor zamanları olarak tanımlanabilecek siyasal süreçlerin (tek parti döneminde din eğitiminin kesintiye uğradığı yıllar (1932-1948) ve yakın tarihte yaşanan 28 Şubat süreci gibi) İmam Hatipli kimliğine ve bu kimliğin kolektif bilincine önemli katkıları olduğu söylenebilir. Bu kolektif bilinç, İmam Hatiplilik kimliği açısından son derece önemlidir. O kadar ki, sadece İmam Hatip okullarında öğrenim görmek veya bu okullardan mezun olmak bu kimliği kazanmaya yetmeyebilir. Bu açıdan 1951’de açılan İmam-Hatip Okullarının ilk mezunlarından olan Hayreddin Karaman’ın (2014: 24-5), İmam Hatipli kimliğine yüklediği anlama ve İmam Hatiplinin niteliklerini zikrettiği ifadelerine bakmak yerinde olacaktır;

“İmam-Hatipli olmak bir zihniyettir, imandır. O halde biz, İmam Hatipliliği, takip kaidesine göre, belli bir zihniyeti, imanı taşıyanların bir resmi, bir sembolü olarak kullanıyoruz. Bizde İmam-Hatip bir diplomayı ifade etmiyor hatta şöyle diyebilirim; İmam-Hatiplinin zihniyet ve imanını paylaşmayanlar, o mektebin diplomasını taşısalar da İmam Hatipli değildirler. Bunun zıddı da doğrudur. İmam-Hatip’i okumamış ama aynı zihniyet ve imanı, aynı çalışma programını benimsemiş olan insanlar ise İmam-Hatiplidirler... O halde bizde bu İmam Hatiplilik bir zihniyetin ve imanın sembolik ifadesidir”.

İmam Hatipli kimliğine ait olumlu yaklaşımların referans noktasını anlamak ve erken dönem tipolojik unsurları tespit etmek açısından bugünkü yapının temellerinin atıldığı 1950’li yıllarda, yani İmam Hatip Okullarının yeniden açıldığı ve müfredat yapısının belirlendiği dönemdeki tespitlere bakmak aydınlatıcı olacaktır. Bu bakımdan, İmam-Hatip Okullarının

kuruluşunda büyük emek sarf eden ve İmam Hatipli bireyden beklenen zihniyet dünyasının sınırlarını ve ufuklarını da çizmeye çalışan Celaleddin Ökten’in (akt. Kara, 2019: 246) ifadeleriyle bu okullar; “modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver (aydın) din adamı yetiştirmek” amacıyla düşünülmüş ve kurulmuştur. Çağlar’a (2015: 395) göre de bu okulların temel amaçlarından birisi ve belki de en önemlisi, halkın dinini doğru kaynaklardan öğrenmesinin yanında “aydın din adamı” yetiştirmektir. Dolayısıyla ilk yıllar için *İmam Hatiplilik* kavramı genellikle dini ve modern ilimleri bünyesinde barındırması beklenen, çağın gereklerini okuyabilen ve buna göre davranabilen “aydın bir din adamı” profiline atıf yapar.

Aydın din adamı profilinden kastedilenin ne olduğu ise bu okullar için hazırlanan resmi metinlerden (yönetmelikler) ve müfredattan çıkarılabilir. Bahse konu resmi metinlere genel olarak bakıldığında, İmam Hatip Okullarından yetişen bireyin “anayasal nizama ve Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarının benimseyen, milli ve dini ahlaka, din görevliliğini yerine getirebilecek bilgi, beceri ve davranışlara sahip olan, vatanını ve milletini seven, akla ve bilime dayalı bir din anlayışını benimseyen, düşünen, araştıran, sorgulayan, inancı akıyla bütünleştiren, insana, düşünceye, özgürlüğe, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı duyan” (Aşlamacı, 2014: 182) bir kişilik olması amaçlanmaktadır. Bu anlamda resmi metinlerde sıralanan özelliklere bakıldığında İmam Hatipli kimliğinin toplum nezdinde pozitif (olumlu) algılanmasının ve dolayısıyla İmam Hatip Okulu mezunlarının da toplumsal bir desteğe sahip olmasının amaçlandığı söylenebilir.

İmam Hatipli kimliğini içeriden ve olumlu bir bakış açısıyla tanımlayan Macit’e (2015: 357) göre ise İmam Hatipli birey, “hem geleneksel ve dini hem de modern ve demokratik değerlere sahip, dini ve sosyal açıdan güçlü, idealist ve aktif, bireysel, ulusal ve hatta küresel amaç ve içerikli eylem tarzları sergileyen ancak yaralı” bir kimlik taşımaktadır. Yaralı bir kimliktir, çünkü İmam Hatiplilik hem sistem tarafından hem de İslami hassasiyeti olan bazı toplumsal kesimler tarafından zaman zaman dışlanmakta, kriminal boyutlarda olmasa bile “sosyal gerçeklik dünyasında potansiyel bir şer odağı olarak görülebilmekte”, irtica ile ilişkilendirilmekte, hor görülmekte, bir tür dışlanmışlık ve kuşatılmışlık duygusunun getirdiği psikoloji ile sürekli kendisini savunma durumunda bırakılmaktadır (Subaşı, 2004: 129).

İmam Hatipli kimliğine yapılan olumlu referansları kabul etmekle beraber, kimliğin olumsuz noktalarının da görmezden gelinmemesi gerektiğini savunan ve bu açıdan konuya daha eleştirel bir şekilde yaklaşan Kara (2019: 246) ise, cumhuriyeti kuran resmî ideoloji tarafından

tasarlanan bu aydın din adamı (İmam Hatipli) profilinin “sınırları ve sistemle uyum ilişkileri daha belirgin ve daha problemsiz bir çerçevede *Akseki tipini**” işaret ettiğini belirtmektedir.

Cumhuriyetin ilanının ardından erken dönem din politikalarının da sonucu olarak, inkılaplara halkın desteğini sağlamak doğrultusunda aydın din adamlarına olan ihtiyaç her zamankinden fazladır. Bu koşullar altında açılan ilk dönem İmam-Hatip okullarından yetişen “Akseki tipi” bu bireyin karakteristik özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

“(...) Büyük çoğunluğu köylü-kasabalıdır. Fakir ve zor şartlara karşı mütehammildir. Çoğu hafız, bazıları aynı zamanda molladır; medrese dersleri görmüş, hatta icazet almıştır. Köylülük ve fakirlik pratik (bazan pragmatik) taraflarını gelişkin kılmıştır. Din anlayışı itibarıyla Yeni Selefiliğe (hatta farkında olarak veya olmayarak modernizme ve Vehhabiliğe) ya(t)kindir; bu yüzden halkın din anlayışına, dini yaşama biçimine, tasavvuf ve tarikatlara mesafelidir; bunları değiştirmek ve dönüştürmek ister (bu temayül kendini değiştirmek manasına da gelir). Hizmete taliptir; memlekete sahip çıkmak, memleketi kurtarmak ve başarmak arzusu taşır; idealisttir ve yerlidir. Zihniyet dünyası itibarıyla muhafazakâr ve sağcıdır. Siyasete karşı hem perhizkâr hem arzuludur. Dozu ve derinliği farklı da olsa sisteme karşı muhalif bir tavır içindedir, bununla beraber uyuma, entegrasyona meyilli fakat sistem hakkındaki bilgisi zayıf ve yorumlama kapasitesi düşüktür” (Kara, 2019: 246).

Yukarıda genel hatları çizilmeye çalışılan İmam Hatiplilik duygusu ve İmam Hatipli kimlik oluşumu süreçlerine hiç şüphesiz askeri darbe dönemlerinin de katkısının bulunduğu söylenebilir. Kara’ya (2019: 246) göre 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile duraksayan, “12 Eylül 1980 darbesi sonrasında dağılmaya yüz tutan “İmam Hatipli tipi” en sonunda çok partili sistemin getirdiği yeniliklerin de etkisiyle düşünce dünyası ve davranış biçimi anlamında Akseki’ye benzer bir karakter ortaya çıkarmıştır. Bu karakterin ana niteliklerinin de yine Akseki’den mülhemle, sistemle uyumlu, devlet otoritesine aktif muhalefetten geri duran, şartların elverdiği ölçüde dini hizmetleri elinden geldiği kadar yürütmeye gayret eden pasif bir kişilik profilinde toplandığı ifade edilebilir. Kurulduğu ilk yıllardan bugüne değin geçen zaman zarfında, İmam Hatipli kimliğinin tanımlanmasında baskın

* Ahmet Hamdi Akseki (1887-1947), 1947- 1951 tarihleri arasında üçüncü Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapmıştır. 1950 yılında hazırladığı “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor” başlıklı raporu ile Tek Parti dönemi (1923-1950) din politikalarının din hizmetleri noktasında yol açtığı problemleri tespit ederek hükümete “din eğitiminin yeniden organizasyonu” ve acil hale gelen “din görevlileri ihtiyacının giderilmesi” noktasında alınması gerekli tedbirlerden oluşan öneriler sunmuştur.

unsurlar olarak kullanılan ve Celaleddin Ökten’in 1951’de tahayyül ettiği *idealist, tavizsiz ve münevver/aydın* din adamı profiline bugün itibariyle erişilip erişilemediği, başka bir ifade ile İmam Hatipli bireyde bulunması beklenen “idealizmin” zayıflayıp zayıflamadığı noktasında bazı sorular ortaya çıkabilir. İsmail Kara’ya göre İmam Hatipli kimliğin idealizmine ne olduğuna yönelik soruların cevabı bellidir;

“Gelinen nokta itibariyle sistemin içinde kalacak, milli “yeni Akseki tipleri” yetiştirme istikametindeki planlar, talep ve beklentiler büyük ölçüde gerçekleşmiş gibi dururken, İmam Hatip okulu mensuplarının cumhuriyetin din anlayışını/ideolojisini tadil ve tashih etme ve toplumu daha İslamileştirme istikametindeki coşkulu arzuları ve iddiaları bir karşılık bulmakla beraber giderek zayıflamış veya sisteme katılmakla belirsizleşmiş gözükmektedir. Bugün için cumhuriyet ideolojisinin din yorumu da dâhil olmak üzere sistemin bazı kompartımanlarının taşıyıcıları arasında İmam Hatip Okulu mensuplarının önemli bir yer tuttuğu (...) son derece barizdir” (Kara, 2019: 247).

Kara’nın bu tespitlerine İmam Hatipli kimliğinde ilk zamanlar var olduğu savunulan idealizmin zayıflaması noktasında kısmen katıldığı anlaşılan Hayreddin Karaman’a (akt. Aşlamacı, 2014: 183-184) göre bu okullarda yetişen nesil her ne kadar modernleşme sürecinden etkilense de ana istikametini kaybetmiş değildir. Türkiye’nin yaşadığı batılılaşma ve modernleşme tecrübesinden diğer insanlar ne kadar etkilendiyse bu okul mensupları da en az o kadar etkilenmiştir. Ona göre şurası çok açıktır ki, Türkiye’de Batılılaşma ve modernleşme politikalarının en önemli amaçlarından birisi olan “laik ve seküler tipler” bu okullardan yetişmemiştir. Bu bakımdan din hizmetlerine olan ihtiyacın eskiye oranla azalması ve okulların sayısındaki önemli artışlarla beraber niteliğin (gayret, fedakârlık, heyecan vb.) düşmesi gibi gelişmeleri normal karşılamak gerekmektedir. Sonuçta her şeye rağmen bu okullardan yetişen neslin İslam dininin topluma anlatılması ve dini hizmetlerdeki öneminde kayda değer bir değişme olmamıştır.

Öte yandan son yıllarda İmam Hatipli kimliğin toplum tarafından nasıl algılandığının anlaşılmasına yönelik yapılan sosyolojik bir araştırmada (Özensel vd. 2012), Türkiye toplumunun genel olarak İmam Hatip mezunları hakkında olumlu bir imaja sahip olduğu tespit edilmiştir*. Aynı araştırmanın (Özensel vd., 2012: 147) sonuçlarına göre, İmam Hatipliler her şeyden önce güvenilir, terör ve suç organizasyonlarından uzak duran,

* Benzer sonuçlara ulaşan araştırma verileri için bkz. (Çakır vd., 2004; Bozan, 2007)

milli ve manevi değerlere sahip, insana saygıyı önceleyen, çalışma ahlakına sahip, uzlaşmacı, paylaşımcı, yardımsever kişiliklerdir. Toplum nazarında İmam Hatipli bireye dair bu olumlu nitelermeler, öğrenci ve mezunlar tarafından “İmam Hatipli” olmanın bir ayrıcalık unsuru olarak algılanmasını da beraberinde getirmiştir (Aydemir, 2017: 17).

Bu okullardan yetişen öğrencilerin sahip olacağı niteliklere en fazla katkıda bulunabilecek kişiler olarak İmam Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenlerin gözünden İmam Hatipli kimliğine ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı daha güncel bir araştırmanın (Uçar, 2017) tespitlerine bakıldığında, öğretmenleri tarafından İmam Hatipli bireyde görülmesi umulan niteliklerin yine idealizm yüklü olduğu görülmektedir. Bu kapsamda İmam Hatip Liselerinde görev yapan 25 meslek dersi öğretmeni ile yapılan mülakatlardan elde edilen genel değerlendirmelere göre öğretmenlerin;

“Mesleki yeterliliğe sahip ve gelişime açık; öğrenme motivasyonu yüksek, araştıran sorgulayan, eleştirel düşünebilen bir zihin yapısına sahip; dürüst, söz ve davranışları uyumlu, sabırlı, özverili, çalışkan bir ahlaki yapıda; vatan, millet, ümmet hassasiyeti olan bir lider, önder, rol model; içinde yaşadığı toplumun kültürün farkında, uyumlu ve bunu geliştirerek devam ettiren, teknolojiyi kullanan, çağı yakalayan ama ona bağımlı olmayan; ehl-i sünnet çizgisinde ama mezhep taassubu olmayan, farklı inançlara saygılı bir öğrenci arzuladıklarını ifade ettikleri görülmüştür” (Uçar, 2017: 83).

İmam Hatiplilik kimliğine ilişkin temel unsurların ve farklı yaklaşımların genellikle yukarıda çizilen genel çerçeve üzerinden serdedildiği ifade edilebilir. Bu çalışmanın temel amacı ise bizzat bu okullardan mezun olan bireylerin İmam Hatiplilik kimliğine ilişkin algılarını tespit edebilmektir. Bu bakımdan aşağıda İHL mezunlarına yönelik uygulanan alan araştırmasının bulguları üzerinden bu kimliğin temel unsurlarına dair bazı tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

3. YÖNTEM

İmam hatipli kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle İHL mezunlarının kazandığı varsayılan “İmam Hatipli” kimliğinin belirleyici unsurlarını saptamak ve bir aidiyet olarak “İmam Hatiplilik” kimliğinin bulunup bulunmadığını belirleyebilmek amacıyla bir kısmı İHL mezunları arasında yaygın olarak kullanılan söylemlerden alıntılanan (örneğin, “İmam Hatipli olmak bir ayrıcalıktır” ibaresi gibi) ifadelerden oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. 21 maddeden oluşan ölçekte ifadeler beş ayı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler 5’li Likert ölçeği formatında sırasıyla “1. Kesinlikle katılmıyorum”, “2. Katılmıyorum”,

“3. Kararsızım”, “4. Katılıyorum”, ve “5. Kesinlikle katılıyorum.” şeklinde sıralanmıştır. Katılımcılardan ölçekte bulunan ifadelerden her birini kendilerine en uygun olan seçeneği işaretlemek suretiyle yanıtlamaları istenmiştir. Ayrıca yapılan analizde ölçeğin güvenilirlik derecesi oldukça yüksek düzeyde çıkmıştır (Cronbach’s alpha= ,979).

Hazırlanan ölçek kolayda örneklem yöntemiyle tespit edilen Türkiye’nin farklı bölge ve şehirlerinde yaşayan 450 İHL mezunu bireye yüz yüze ve elektronik ortamlar (e-posta adresleri veya WhatsApp mezun grupları) kanalıyla uygulanmıştır. Araştırmanın örnekleme İHL öğrencileri dahil edilmeyip, sadece mezunlardan veri toplanmıştır. Böyle bir tercih yapılmasındaki temel neden İHL kimliği hakkında mezunların öğrencilere nispeten daha kapsamlı değerlendirmelerde bulunacağına ilişkin ön kabuldür. Elde edilen sonuçlar seçeneklere ait yüzdelik oranlar, ölçek ortalamaları ve standart sapma rakamları üzerinden yorumlanmıştır. Ölçek uygulanan katılımcılar içerisinde belirlenen 15 mezun ile ayrıca derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek katılımcılara sorulan açık uçlu sorular kanalıyla imam hatiplilik kimliğine ve imam hatipli bireyin temel niteliklerine dair daha detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların (eski ve yeni kuşak mezunlar arasındaki görüş farklılıklarının da tespit edilebilmesi amacıyla) farklı yaş gruplarına mensup İHL mezunlarından oluşmasına dikkat edilmiştir. Bu grupta sosyal bilim araştırmalarında yaygın olarak kullanılan X, Y ve Z kuşakları* sınıflandırılmasından faydalanılmıştır. Sosyal araştırmaların doğası gereği araştırmadan elde ettiğimiz verilerin bütün İHL mezunlarını kapsayacak şekilde yorumlanması elbette mümkün değildir. Ancak verilerin İmam Hatiplilik kimliğinin temel unsurlarını oluşturan sosyal gerçekliğin belirli bir yönünün tespitine ve anlaşılmasına ışık tutacağı muhakkaktır.

4. BULGULAR

	N	Ort.	St. Sp.
İHL öğrencisi mezuniyetten sonra bir İmam Hatipli kimliği kazanır	385	3,33	1,415
İmam Hatipli olmak bir ayrıcalıktır	393	3,55	1,489
İmam-Hatipli birey toplum için bir rol-modeldir	385	3,51	1,403
İHL mezunu dürüst ve ahlaklıdır	383	3,45	1,353

* Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’ne (TDK) göre kuşak, “yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu” (TDK, 2019) olarak tanımlanmaktadır. Genellikle Avrupa ülkeleri için yapılan ve sosyal araştırmalarda Türkiye için de kullanılan tasnife göre, yaklaşık olarak 1965-1979 yılları arasında doğanlar (X) Kuşağı, 1980 ve 1999 yılları arasında doğanlar (Y) Kuşağı, 2000 yılı sonrasında doğanlar (Z) Kuşağı olarak sınıflandırılmaktadır (Arslan ve Staub, 2015: 5).

"İmam Hatiplilik" Kimliğinin Belirleyici Unsurları
Şükrü Türköz

İHL mezunu vatanseverdir	380	3,76	1,316
İHL mezunu milli değerlere sahiptir	382	3,75	1,311
İHL mezunu kararlarında adildir (adaletle karar verir)	382	3,50	1,322
İHL mezunu idealisttir	371	3,33	1,356
İHL mezunu toplumun genel ortalamasına göre dindar bir kişidir	380	3,52	1,319
İHL mezunu toplumun geleneklerine saygılıdır	379	3,70	1,281
İHL mezunu çağın getirdiği yenilikleri (teknoloji, moda vb.) takip eder	380	3,42	1,312
İHL mezunu modernleşmeye karşı değildir	377	3,62	1,317
İHL mezunu toplum içerisinde saygın bir kişiliktir	375	3,51	1,350
İHL mezunu çoğunlukla muhafazakâr ve sağ görüşlüdür	377	3,58	1,271
İHL mezunu farklı inanç ve düşüncelere saygılıdır	375	3,68	1,279
İHL mezunları birbirleriyle dayanışma içindedir	381	3,43	1,339
İHL mezunları benzer ideolojik/siyasi görüşleri benimserler	374	3,25	1,283
İHL mezunlarının siyasi görüşleri diğer lise/okul mezunlarından belirgin şekilde farklıdır	377	3,25	1,348
İHL mezunu terör (siyasal şiddet) eylemlerine destek vermez	381	3,84	1,354
İHL mezunu mesleki açıdan donanımlıdır	379	3,45	1,380
İHL mezunu terör (siyasal şiddet) örgütlerine katılmaz	375	3,69	1,361

Sayfa | 1203

Tablo 1: İmam Hatiplilik Kimliğine İlişkin İfadelerin Yer Aldığı Ölçek Verileri

Ölçekteki ifadelerin ortalamalarının genel olarak 3. seviye (Kararsızım) ile 4. seviye (Katılıyorum) arasında olduğu görülmektedir. "Kararsızım" seçeneğine en yakın ortalama 3,25 ile "İHL mezunları benzer ideolojik/siyasi görüşleri benimserler" ifadesine aittir. İfadenin standart sapması 1,283'tür. Bu anlamda katılımcıların genelinin bu ifade açısından "kararsızlık" içerisinde oldukları söylenemez, çünkü ortalama değer 3'e daha yakın olmakla birlikte ifadeleri yanıtlayan katılımcıların önemli bir kısmı (%37,3'ü -177 kişi) "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" seçeneklerini işaretlemiştir. "İHL mezunlarının siyasi görüşleri diğer lise/okul mezunlarından belirgin şekilde farklıdır" ifadesi (Ort. 3,25) için de aynı durum söz konusudur.

Ölçek içerisinde en yüksek ortalamalar sırasıyla, "İHL mezunu terör (siyasal şiddet) eylemlerine destek vermez" (Ort. 3,84), "İHL mezunu vatanseverdir" (Ort. 3,76), "İHL mezunu milli değerlere sahiptir" (Ort. 3,75)

ve “İHL mezunu toplumun geleneklerine saygılıdır” (Ort. 3,70) ifadelerine aittir. “İHL mezunları terör eylemlerine destek vermez” ifadesinin ölçek içerisinde katılımcıların en yüksek ortalama puanladıkları ifade olarak kayda geçmesi, İHL mezunlarının literatürde siyasal şiddet hareketleri olarak tanımlanan terör eylemlerine ve terör örgütlerine karşı tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Bu verilerden hareketle katılımcıların gözünde İHL mezunlarının sahip oldukları kimliğin; devlet, vatan ve millet kavramlarını önemseyen, muhafazakârlığın genel karakteristik özellikleriyle de uyumlu bir biçimde toplumun gelenek ve değerlerine saygı gösteren bir kimliğe tekabül ettiği söylenebilir. Zira ifadelerin ortalamaları 4. seviye olan “Katılıyorum” seçeneğine daha yakındır. Bu anlamda katılımcıların bir “İmam Hatipli” kimliğinin varlığına ilişkin düşünceleri de bu tespiti doğrular niteliktedir. Ölçekte yer alan “İHL öğrencisi mezuniyetten sonra bir İmam Hatipli kimliği kazanır” ifadesinin ortalaması 3.33’tür. Standart sapması (1,415) yüksek olan bu ifadenin oldukça düzensiz bir dağılım gösterdiği, dolayısıyla bazı katılımcılar (%27,1) tarafından reddedilen bu ifadenin katılımcıların önemli bir kısmı tarafından ise kabul (%52,8) edildiği görülmüştür.

Ortalamaları “Katılıyorum” seçeneğine daha yakın olan diğer ifadeler ise “İHL mezunu farklı inanç ve düşüncelere saygılıdır”, “İHL mezunu modernleşmeye karşı değildir”, “İHL mezunu çoğunlukla muhafazakâr ve sağ görüşlüdür”, “İHL mezunu toplumun genel ortalamasına göre dindar bir kişidir” ve “İHL mezunu toplum içerisinde saygın bir kişiliktir” ifadeleridir. Bu ifadelerin de katılımcılar tarafından kabul edilme oranları yaklaşık %60 seviyesindedir.

Ortalamalar bakımından değeri 3,50 ve altında olan ifadeler ise “İHL mezunu kararlarında adildir (adaletle karar verir)”, “İHL mezunu dürüst ve ahlaklıdır”, “İHL mezunu mesleki açıdan donanımlıdır”, “İHL mezunları birbirleriyle dayanışma içindedir”, “İHL mezunu çağın getirdiği yenilikleri (teknoloji, moda vb.) takip eder” ve “İHL mezunu idealisttir” ifadeleridir. Bu ifadeler için de daha önce belirtilen tespitler geçerlidir. Zira ifadelerin standart sapmaları ortalama 1,3 seviyesinde olup, katılımcılar arasında farklılaşma söz konusudur. Mezunların bir kısmı bu ifadelere katılmazken önemli bir kısmı ise sayılan ifadelere katıldığını beyan etmiştir.

Ölçek verileri genel olarak değerlendirildiğinde, ifadelerin tamamında olmasa da katılımcıların özellikle “İmam Hatipli” kimliğinin temel unsurlarında uzlaştığı görülmektedir. Toplumun geleneksel yapısıyla uyumlu bir biçimde muhafazakâr, sağcı, dindar, vatansever ve idealist olmasının yanında modernliğe karşı olmayan, hatta modernleşmenin getirdiği yenilikleri de yakından takip eden bir birey olarak “İmam Hatipli”

tipolojisinin varlığından bahsedilebilir. Bu anlamda İHL'nin kurucusu sayılan Celaleddin Ökten'in "modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver" (Kara, 2005: 39) olarak tanımladığı bu kimliğin temel unsurlarının ölçek ortalamalarıyla da desteklendiği görülmektedir.

“İmam Hatiplilik” kimliğinin belirleyici unsurlarına ilişkin daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla görüşme yapılan katılımcılara “İmam Hatiplilik Ruhu” veya “İmam Hatiplilik” kimliğine yönelik birtakım sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda görüşülen katılımcılardan, mezunlarda “İmam Hatiplilik” kimliğinin oluşup oluşmadığı, “İHL mezunu olmasalarda farklı bir kişilik yapısına sahip olup olmayacakları” ve “eski ve yeni nesil İHL mezunları arasında farklılıklar bulunup bulunmadığı” şeklindeki soruları yanıtlamaları istenmiştir. Sorulara verilen cevaplar özelinde görüşme yapılan katılımcılar arasında farklı değerlendirmelerin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Zira görüşülen mezunların bir kısmı kesinlikle bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedilebileceğini belirtirken, bir kısmı ise son dönemlerde artık böyle bir kimliğin oluşmadığını belirtmiştir. Genel olarak eski ve yeni mezunlar arasında birçok konuda görülen fikir ayrılığı bu başlık altında sorulan sorularda da kendini göstermektedir. Örneğin, araştırma kapsamında X kuşağında değerlendirilen ve katılımcılar arasında nispeten eski mezunlardan birisi olan “Rafet” mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik” kimliğinin nasıl oluştuğuna ilişkin değerlendirmeleri şöyledir;

Soru: Sizce İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Okulda oluşuyor, özellikle meslek dersi öğretmenleri buna gayret ediyor (İHL’li öyle yapmaz, İHL’li böyle yapmaz... İHL’li şöyle olur vb. gibi). 3 yıllık ortaokul döneminde de başlıyor aslında ama o dönem ergen olmadığın için tam anlayamıyorsun. Özellikle kişiliğin oluşmaya başladığı dönemde, 4 yıllık lise döneminde bu psikoloji çok işleniyor... İHL’li edepli olur, ahlaklı olur, verilen işi en doğru/düzgün şekilde yapar... Bu algı topluma da yansımış... Yanlış bir davranış gördüğünde “sen İHL’lisin, bunu niye yapıyorsun” diyor hemen. Hem bunlar hem de aldığın dersler, özellikle lise 2’den sonra ağırlıklı dini dersler (Tefsir, Akaid, Kelam gibi.), ayetler, hadisler... Onlar da bu süreçte çok etkiliyor” (Rafet (55), Erkek).

Rafet mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin değerlendirmelerinde, bu kimliği oluşturmada temel etken olarak İHL meslek dersi öğretmenleri ve müfredat gereği alınan dini içerikli dersler ön plana çıkıyor. Aynı katılımcının bir mezununun bakış açısıyla, İHL

mezunlarının diğer lise mezunlarından farkını anlamak bakımından yaptığı değerlendirmeler de dikkat çekicidir;

Soru: İHL mezunu olmasanız daha farklı bir kişiliğiniz olur muydu?

“Belki biraz daha sosyal bir kişiliğim olabilirdi. İHL’liler biraz daha asosyal yetişiyor. Derslere ve eğitime daha çok odaklanman gerekiyor. Belki aldığı ahlaki eğitimden dolayı biraz pasiflik olabiliyor. Çünkü İHL’liler üstlerinden, amirlerinden kendisinin değerinin bilinmesini, fark edilmesini (Beni görürler ve oraya taşırlar diye) bekliyor. Aktif olarak öne atılmıyor. Görev talep etmiyor. İtaat duygusu daha baskın” (Rafet (55), Erkek).

Esra mahlaslı katılımcı da kendi düşüncesine göre bir İmam Hatiplinin taşınması gereken temel özellikleri kısaca sıralayarak, İHL öğrencilerinde mezuniyet sonrasında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” oluştuğu görüşünü destekliyor;

Soru: İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” veya “Ruhu” oluşur mu?

“Evet. Ahlak, maneviyat, dini vecibeleri yerine getirme hassasiyeti, büyüklere saygı, edep vb. gibi sıralanabilecek bir değerler bütünü “İmam Hatipli” ruhunun temelini oluşturur. En azından bu özellikler İHL mezunu olanlarda daha kuvvetli derecede görünür” (Esra (35), Kadın).

Görüşme yapılan mezunlardan Ahmet mahlaslı katılımcı ise İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” oluştuğunu kabul etmekle birlikte, dönemselsel bir ayrımla, bu kimliğin daha çok eski mezunlarda oluştuğunu ancak son dönem mezunlarında böyle bir kimlik oluşumunun gerçekleşmediğini düşünmektedir. Bununla birlikte katılımcı, bir İHL mezununun aldığı eğitimden dolayı karakter olarak diğer lise mezunlarından farklı yetkinlikler kazandığını ve bu yetkinliklerin İHL mezununu daha nitelikli kıldığını da ifade etmektedir;

Soru: Sizce İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Eskiden vardı, ama şimdi olduğunu pek zannetmiyorum. Çünkü eskiden hem eğitim hem de öğrenciler daha kaliteliydi. Şimdi çok düşük puanlarla alım yapılıyor. Kalite sorunu var. Ahlaki açıdan da şu an okuyanlar biraz farklılar. Eskiden öğretmenlerde de bir bilinç vardı. Şimdi olduğunu zannetmiyorum. Belki bizim dönemimizde bir mahrumiyet vardı, ama şimdi hiçbir kıymeti yok” (Ahmet (37), Erkek).

Soru: Peki bu kimlik oluşturma sürecinde İHL’ler öğrencileri üzerinde nasıl etkili oluyor?

“Bence İHL, aslında karakterin şekillenmesinde etki ediyor. Aldığın dersler, mesela Arapça dersi. Fakültede okurken hukuk derslerinde Arapça kökenli kelimeleri çok rahat anlayabiliyorsun. Bu derslerinde başarılı olmanı sağlıyor... Başka öğrenciler çok zorlanıyordu...Kısaca bir konu hakkında konuşurken kavramların kökenine inebiliyorsun. Bu da seni diğerlerine göre daha nitelikli yapıyor” (Ahmet (37), Erkek).

Aynı soruya ilişkin olarak Ahmet’in görüşlerini destekleyen ifadelerde bulunan Merve mahlaslı katılımcı da İHL mezunlarında “İmam Hatipli” kimliğinin oluştuğunu fakat bu kimliğin dönemsel olarak anlamını yitirdiğine değinmektedir. Merve de Ahmet’le benzer şekilde yeni nesil mezunların kendi dönemlerine kıyasla daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Eskiden vardı. Eskiden İHL’lilerin birçok konuda engellenmesinden dolayı. İnsanlar bu engellenme dolayısıyla İmam Hatiplere daha sıkı sarılıyordu. Şimdilerde şeklen dindar ama bilgi olarak yetersiz insanlar yetişiyor maalesef” (Merve (40), Kadın).

Sayfa | 1207

Saliha mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik Ruhu” kavramına ilişkin değerlendirmeleri ve İHL mezunlarının diğer bireylerden farkına ilişkin tespitleri de dikkat çekicidir;

Soru: İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” veya “İmam Hatipli Ruhu” oluşur mu?

“Ben mezun olana kadar böyle bir ruhun varlığına inanıyordum. Şimdilerde İHL’ye niçin gittiğini, İHL’nin misyonunu bilmeyen bir sürü öğrenci var. Bizler dindar insanlar olarak dini yaşantımızı daha iyi sürdürebilmek için bu okullara gittik ama şimdi bakınca İmam Hatipliler öyle görünmüyor” (Saliha (36), Kadın).

Soru: Sizce İHL mezunlarının diğer okul mezunlarından farkı nedir?

“Bir İmam Hatiplinin diğerlerinden en büyük farkı bir ülküsü olmasıdır. Bu ülkü de “İslamcılıktır” bana göre. Yani dünyanın neresinde bir Müslümanın derdi olursa İHL’li onunla dertlenmelidir. Diğer okul mezunlarında böyle bir ülküden bahsedemeyiz” (Saliha (36), Kadın).

Bu başlıkta görüşlerine başvuru olan genç mezunların ifadeleri, nispeten eski mezunların ileri sürdüğü son dönem mezunlarında artık “İmam Hatipli Kimliği” oluşmadığına ilişkin düşünceleri teyit eder niteliktedir. Bu kapsamda Yeni nesil (Z kuşağı) mezunlardan olan Asım mahlaslı katılımcı,

İHL’de okumanın öğrenciler üzerinde bir “İmam Hatipli Kimliği veya ruhu” oluşturmadığını ifade etmiştir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli Ruh” oluşuyor mu?

“Şimdiki mezunlarda İmam Hatipli ruhu yok. Eskiden vardı. Geçenlerde mezun olduğum okula gittim. Gençlerde o tavır ve ruhu göremedim. İHL’li dediğin davranış olarak diğer lise mezunlarından farklı olmalı, ahlaklı olmalı, ağırbaşlı olmalı... Ne bileyim o hissi alamadım. Teknolojinin gelişmesi ahlakı bozuyor. Okulun etkisi azalıyor gibi... Bizim dönemde de bu bozulma vardı ama şimdi daha çok bozulmuş” (Asım (21), Erkek).

Asım mahlaslı katılımcının ifadelerine göre yeni nesil mezunlarda eskiden var olduğu ileri sürülen “İmam Hatiplilik Ruh”nun kaybolmasının temel sebebi teknolojik gelişmelerin İHL’li öğrencilerin ahlakını bozucu yönde etki göstermesidir. Aynı görüşe sahip başka bir katılımcı olan Kerim de eski ve yeni mezunlar arasında doğrudan İHL mezunu olmaktan kaynaklanan bir kimlik oluşmadığını düşünmekle birlikte yeni mezunlardaki farklılığı teknolojide yaşanan gelişmelere bağlamaktadır. Bununla birlikte Kerim mahlaslı katılımcı, 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan “Katsayı” probleminin eski mezunların idealizminde etkili bir unsur olduğunu da ifade etmektedir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli Ruh/Kimliği” oluşuyor mu?

“Bence İHL’li ruhu diye bir şey yok. Müdürümüz, öğretmenlerimiz söylediler. Ancak ben öğrenciyken okulda CHP’lisini de HDP’lisini de gördüm. Dolayısıyla İHL’li olmanın belirli bir kimlik oluşturduğuna katılmıyorum. Bunları da muhtemelen aileleri “dinini öğrensin, arkamızdan dua okusun” diye göndermişlerdir” (Kerim (23), Erkek).

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında sizce ne gibi farklılıklar var?

“Teknolojinin getirdiği imkânlardan dolayı yeni nesiller daha dalgın, derslere odaklanamıyorlar, çalışmıyorlar daha tembeller... Yoksa İHL’den kaynaklanan bir farklılık yok bence... Ancak eski mezunların daha idealist olduğu fikrine de katılıyorum... Katsayı probleminin bunda etkili olduğunu düşünüyorum” (Kerim (23), Erkek).

Eski ve yeni mezunlar arasında kimlik, siyasal görüş, nitelik vb. konularda herhangi bir farklılık olup olmadığına ilişkin sorulara verilen yanıtlarda da dönemsel bir ayırım çerçevesinde değerlendirmelerin yapıldığı

görülmektedir. Örneğin, eski mezunlardan katılımcı Ali’ye göre eski nesil mezunlar yenilerden bariz şekilde farklıdır;

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında sizce bir farklılık var mı?

“Var, eski nesil daha şuurliydu. Yeni nesil biraz daha dini konularda niteliksiz yetişiyor” (Ali (65), Erkek).

Görüşme yapılan katılımcılardan Rafet’e göre de eski İHL mezunları ile son dönem mezunlar arasında birçok noktada belirgin farklılıklar mevcuttur. Görüşme gerçekleştirilen mezunlar arasında daha kapsamlı değerlendirmeleriyle dikkat çeken Rafet mahlaslı katılımcının bu soru başlığı altındaki değerlendirmeleri de ilginç tespitler içermektedir;

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?

“Fark büyük. Şimdikiler, *İHL’lerin kazanımlarını gördüler ama kaybettiklerini görmediler*. 28 Şubat’ı yaşamadılar. Ama İHL’lilerin bütün imkânlardan yararlandığı bir dönemi gördüler ve yaşıyorlar” (Rafet (55), Erkek).

Soru: Peki sizce bu farkın oluşmasında başka neler etkili olmuş olabilir?

Sayfa | 1209

“Bu farkın oluşmasında İHL’deki öğretmenlerin de idealizminin kaybolması etkili olmuş olabilir. Çünkü bizim dönemimizde en zeki olanlar siyasala (SBF) gitti. Orta durumdakiler genellikle öğretmen oldular. En az nitelikli olanlar da din görevlisi oldular. Dolayısıyla İHL’deki öğretmenlerin niteliğinin düşmesi, onların yetiştirdiği nesilleri de farklılaştırmış olabilir. Bizim dönemdeki özellikle meslek dersi öğretmenleri çok nitelikliydi. İlahiyatı bitirip geliyorlar ve çok donanımlıydılar. Şimdikilerin en büyük farkı teknoloji çağında yaşamaları. Bize göre daha sosyaller. Bilgisayar, internet, AVM’ler vs. ilgi alanları çok değişik. Dolayısıyla derslere odaklanma sorunu yaşıyorlar. Bize göre bu topluma daha çok adapteler. Biz topluma daha kapalıydık. Anne karnı gibi düşünün. Belli bir dönem orada eğitim görüyorsun ama orada ne yaşadığını tam hatırlamıyorsun. Bu bakımdan şimdiki İHL’liler daha şanslı bizim döneme göre. Şimdiki hayat öyle karmaşık ki Diyanet bile fetvalarda afallamaya başladı. Şimdiki mezunlar İlahiyatı bitirirse onlar artık bu karmaşık sorunlara fetva verir herhâlde” (Rafet (55), Erkek).

Katılımcılardan Asım mahlaslı genç İHL mezunu da aynı soruya benzer şekilde “eski-yeni” kıyaslaması yaparak yanıt vermiştir. Katılımcıya göre eski ve yeni mezunlar arasındaki belirgin farklılığın nedenlerinin başında

daha önce zikredilen İHL mezunlarına yönelik geçmişte uygulanan “katsayı” politikaları gelmektedir.

“Eski ve yeni mezunlar arasında görüş olarak ciddi farklar olduğunu düşünüyorum. Mesela önceki mezunlar (katsayidan dolayı) hukuk, siyasal bilgiler gibi bölümlere gidemiyordu. Ama şimdi böyle bir problem kalmadığı için daha rahatlama oldu” (Asım (21), Erkek).

Yaş grubu olarak Y kuşağında değerlendirilebilecek iki kadın katılımcının da bu başlık altında yapmış olduğu değerlendirmeler arasında benzerlik bulunmaktadır. Katılımcılardan Esra mahlaslı katılımcının “28 Şubat Sürecini” ve “Katsayı” uygulamasını ön plana çıkardığı ifadelerinde eski ve yeni mezunlar arasındaki farklılıklara ilişkin görüşleri şöyledir;

“Eskiden daha idealisttik. Bence bizden daha önceki dönemlere göre de daha idealisttik. Çünkü bizim kuşağın 28 Şubat sürecinde katsayı, başörtüsü vb. gibi sıkıntıları yoğun olarak yaşaması bizim nesli daha idealist kıldı. İdealistlikten mücadelecilik olmayı kastediyorum. Şimdilerde o idealizmi göremiyorum. Bizler o dönem daha nitelikli ve çalışkan öğrenciler olmamıza rağmen (Anadolu İHL’leri kastediyorum) yaşitlarımıza göre daha düşük puanlı bölümleri tercih etmek zorunda kaldık. Alan dışı 4 yıllık sıradan bir fakülteyi/bölümü kazanabilmek için Türkiye derecesi yapmak gerekiyordu. Katsayı zulmü nedeniyle istediğimiz bölümleri okuyamadık. Ben mesela Hukuk okumak istiyordum. Ama sosyoloji okumak zorunda kaldım. Bu zorluklar bizi güçlü kıldı. Şimdikilerin önleri açıldı ancak idealizmleri kayboldu bana göre” (Esra (35), Kadın).

Merve ve Saliha mahlaslı katılımcılara göre de eski mezunlar yeni nesil mezunlardan nitelik olarak bariz şekilde farklıdır. Bu anlamda katılımcıya göre eski dönemlerde İHL’lerden son dönemlere kıyasla her bakımdan daha vasıflı bireyler yetişmektedir.

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?

“Dağlar kadar fark var. Benim dönemimde İHL’ler öğrencisini seçerek alıyordu. Şu anda başarı seviyesi düşük olduğu için bu okullara sempatiyle bakan aileler bile çocuğunu buralara göndermiyor... Kaliteli okul ne olursa olsun talep ediliyor” (Merve (40), Kadın).

“Var, bir kere kalite açısından var. Yeni mezunların dini konularda eski İHL’liler kadar derin olmadıklarını düşünüyorum. Her şeyi çağa uydurmaya çalışıyorlar bir kere... Dini çağa göre şekillendirmeye çalışıyorlar. Dış görünüş olarak dindar görünüyorlar ama yaşantı olarak çok dine yatkın olmadıklarını düşünüyorum. Belki bizden

öncekiler de bizi eleştiriyorlardır, kılık kıyafetimizi, tesettür şeklimizi vs. Ama yeni nesil bu konularda hiç hassas değil” (Saliha (36), Kadın).

SONUÇ

İmam Hatip Liselerinin yaygın bir toplumsal desteğe sahip olduğu ve bu okulların kuvvetli veya zayıf derecede bir bilinci de kapsayan “İmam Hatiplilik kimliği” inşasında önemli rolü olduğu söylenebilir. Bu kimlik “tarihi, sosyo-kültürel, dini ve politik değerler, uygulamalar ve süreçler tarafından şekillenmiş bir toplumsal bağlamda kurulmuştur. Bu bağlamdan beslenen bir kolektif belleğin koordinatları içerisinde İmam Hatipli kimliği paylaşılmakta, algılanmakta ve sosyal ilişki ve etkileşimle; müzakere yoluyla söylem düzeyinde yeniden üretilmektedir” (Macit, 2015: 357).

Çalışma kapsamında görüşme yapılan mezunların “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar bakımından genel olarak bir fikir birlikteliği içerisinde olduğu görülmüştür. Bu açıdan katılımcıların geneli İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak belirli birtakım kimlik unsurlarının oluştuğu ve genel manada bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedilebileceği noktasında uzlaşmaktadır. Bu kimliğin başat özellikleri ise “ahlaklı, edepi, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Ancak görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Katılımcılar arasında yaygın kanaat, özellikle genç mezunların teknolojinin gelişmesiyle birlikte kullanımı artan internet, tablet, cep telefonu gibi araçların İmam Hatiplilerin yetişmesini olumsuz etkilediği yönündedir. Katılımcıların ifadelerine göre, görece eski ve yeni mezunlar arasında kimlik tanımlamalarına yansiyacak tarzda birtakım farklılıklar oluşmasında bir başka önemli etken ise mezunların önlerindeki birtakım engellerin (üniversitelere girişte katsayı uygulaması, askerlik ve polislik mesleklerine giriş yasağı, başörtüsü sorunları vb.) kaldırılması ve öğrenciler ve mezunlar açısından artık daha problemsiz bir döneme geçiş yapılması olarak ifade edilebilir. Görüşme yapılan katılımcıların ifadeleri dikkatle incelendiğinde, özellikle 28 Şubat sürecinin sonuçlarından biri olan “*katsayı uygulamasının*” o dönem eğitim gören İHL öğrenci ve mezunlarının “kimlik” oluşumu üzerinde ciddi bir biçimde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Son tahlilde, toplumsal alanda bir İmam Hatipli kimliğinin varlığı ve bilinirliğinden açık olarak bahsedilebilir. Ancak bu kimliğin insanların zihinlerinde hangi algılara yol açtığı tarihsel süreçte yaşanan siyasal gelişmelere paralel olarak olumlu veya olumsuz anlamda değişebilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde toplum tarafından olumlu bir imaja sahip

olan İmam Hatipli kimliği, zaman zaman belirli kesimlerin çoğunlukla ideolojik yaklaşımlarının da etkisiyle kamuoyu gündemini meşgul edebilmekte ve başta yazılı/görsel medya organları olmak üzere özellikle son yıllarda sosyal medya platformlarında sıkça tartışma konusu yapılmaktadır. Çalışma, bu kapsamdaki tartışmaların ideolojik zeminden çıkarak bilimsel verilere dayalı araştırmalar çerçevesinde ve daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Akşit, B. (1993). Türkiye’de İslami Eğitim; Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Medrese Reformu ve Cumhuriyet’te İmam Hatip Okulları. *Çağdaş Türkiye’de İslam-Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*. (Ed). Tapper, R. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akşit, B. & Akşit, E. E. (2010). Shifting Conceptions of Science, Religion, Society and State in Turkey. *Middle East Critique* 19(1), 71-87.

Arslan, A. & Staub, S. (2015). Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma. *KAÜ İİBF Dergisi* 6(11), 1-24.

Aşlamacı, İ. (2014). *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*. İstanbul: Dem Yayınları.

Aydemir, M. A. (2017). Türkiye’de İmam Hatipli Algısı: Bazı Göstergeler Bağlamında Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Talim* 1(1), 5-27.

Beşer, F. (2018). *İmam Hatipler, İlahiyatlar ve Bizim Kurduğumuz Laiklik*. Yeni Şafak, 21 Ocak 2018. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/imam-hatipler-ilahiyatlar-ve-bizim-kurdugumuz-laiklik-2043074>, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

Bozan, İ. (2007). *Devletle Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Çağlar, İ. (2015). Anadolu’dan Viyana’ya İmam Hatipler: Modernleşme, Diaspora ve Eleştiri. *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 391-406.

Çakır, R., Bozan, İ. & Talu, B. (2004). *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. (Yay. Haz.). Akdeniz, A., Demirler, D. & Levack, J. İstanbul: Tesev Yayınları.

Gündüz, M. (2019). *Eğitim Tarihinin Peşinde-Türkiye’de Eğitim Tarihçiliği ve Güncel Tetkikler*. 1. Bs. Ankara: Nobel Yayınları.

İzzetbegoviç, A. (2013). *Doğu Batı Arasında İslam*. (Çev.). Şaban, Ş. 4. Bs. İstanbul: Yarın Yayınları.

Kanburoğlu, Ü. B. (2015). İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: “Öteki” Olmadan “İmam Hatipli” Olma Mümkün Mü? *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 373-389.

Kara, İ. (2005). *İmam-Hatip Liselerini Yeniden Tartışmak, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. (Yay. Haz.). Zengin, M. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kara, İ. (2017). *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam-2. Cilt. 2. Bs.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2019). *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam-1.Cilt. 9. Bs.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaman, H. (2014). *İmam-Hatiplilik Şuuru*. 7. Bs. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Macit, M. (2015). Medyada İmam-Hatipli Sosyal Temsilleri: Kolektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler. *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 343-358.

Öcal, M. (2015). Dünden Bugüne İmam-Hatip Liseleri (1913-2013). *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 65-104.

Özensel, E., Akın, M. H. & Aydemir, M. A. (2012). *Türkiye’de İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı*. Konya: TİMAV

Özgür, İ. (2015). *İmam Hatip Okulları; İnanç, Siyaset ve Eğitim*. (Çev.). Hazal Yalın & Egemen Özkan. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Subaşı, N. (2004). İmam-Hatipliler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları. *Değerler Eğitimi Dergisi 2(6)*, 115-132.

Subaşı, N. (2005). Bazı Öznellikler: Bir Tartışma Kriteri Olarak İmam-Hatip Okulları. *Muhafazakâr Düşünce 2(6)*, 101-106.

TDK. (2019). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.585797d7d75545.78376984, Erişim Tarihi: 19.12.2019.

Uçar, R. (2017). İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin “İmam Hatipli” Vizyonu. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 3(2)*, 83-127.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İmam Hatip Okulları kanalıyla toplumun sayıca önemli bir kesimi hem kültürel değerlerini muhafaza etmeye çalışmakta, hem de Türkiye’deki bütün vatandaşlar gibi kamusal hayatın her alanında yer alma hakkını

kullanmaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının yüksek olması, modernleşme sürecinde devletin temel amaçlarından birisi olarak İmam Hatiplerin ulaştığı önde gelen başarılarından olmuştur. İmam Hatiplerle ilgili tarihsel süreç genel olarak değerlendirildiğinde, bu okulların varoluşu sebebini “halkın din hizmetleri noktasındaki ihtiyaç ve talepleri” olarak tespit etmek yerinde olacaktır. Ancak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince bu ihtiyacın karşılanması amacıyla devlet tarafından kurulan bu okullar, eğitim-öğretime başladığı ilk yıllardan beri ve cumhuriyet döneminin neredeyse bütün evrelerinde siyasal bir tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. İmam Hatiplerle ilgili tartışmalarda serdedilen yaklaşımları iki ana perspektiften özetlemek mümkündür. İlk olarak İmam Hatip Okulları, bu okulların açılmasını talep eden, genel olarak bu okulların yapısından ve eğitiminden memnun olan, çocuklarının bu okullarda öğrenim görmesini arzulayan geniş bir toplumsal tabanın desteğine sahiptir. İkinci olarak bu okullara menfi bir gözle bakanlar tarafından İmam-Hatip Okulları, “Atatürk ilke ve inkılaplarına ve özellikle laikliğe aykırı okullar olarak görülmüş” (Öcal, 2015: 65) ve bazı siyasal iktidarlar bu okulları zayıflatma yönünde ciddi tedbirler almıştır (Özgür, 2015: 35). Türkiye’de laik elitlerin devletle çok fazla bütünleştiği zihniyetin temsil ettiği paradigma, İslami sivil toplumun birçok unsurundan (dernekler, vakıflar, cemaatler vb.) olduğu gibi, İmam Hatip Okullarının da toplumu ve devleti İslami biçimlere dönüştüreceğinden korkmaktadır (Akşit ve Akşit, 2010: 85). İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören ve mezun olan bireylerin salt İmam Hatip Liselerinden mezun olmakla birtakım temel değerlere veya bu okulların kuruluşu amacını doğrultusunda bir donanıma sahip olup olmadıkları merak edilen bir husustur. Bu noktada, İmam Hatiplilik kavramının neyi ifade ettiği, İmam Hatipli bireyin hangi “tipik” özellikleri bünyesinde barındırdığı ve İmam Hatiplileri, İmam Hatipli olmayan bireylerden farklı kılan temel özelliklerin neler olduğunun tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada toplumsal alanda yaygın görünürlüğe sahip bir kimlik türü olarak İmam Hatiplilik kavramına odaklanılmış ve İmam-Hatipli bireyin temel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplumsal kültürün bütün unsurlarında olduğu gibi toplumsal kimliğin oluşması da zamana ve bu zaman zarfında insan topluluklarının yaşamış olduğu ortak tarihsel tecrübelerle doğrudan etkileşim neticesinde oluşmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu açıdan bir kimlik tanımlaması olarak İmam-Hatipliliğin de “anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır” (Macit, 2015: 344). Bu bağlamda özellikle İmam Hatip camiasının/toplumsal tabanının zor zamanları olarak tanımlanabilecek siyasal süreçlerin (örneğin 28 Şubat süreci gibi) İmam Hatipli kimliğine ve bu kimliğin kolektif bilincine önemli katkıları olduğu söylenebilir. Bu kolektif bilinç, İmam Hatiplilik kimliği açısından son derece önemlidir. İmam hatipli kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle İHL mezunlarının kazandığı varsayılan “İmam Hatipli” kimliğinin belirleyici unsurlarını saptamak amacıyla bir kısmı İHL mezunları arasında yaygın olarak kullanılan söylemlerden alıntılanan ifadelerden oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçek kolayda örneklem yöntemiyle tespit edilen Türkiye’nin farklı bölge ve

şehirlerinde yaşayan 450 İHL mezunu bireye yüz yüze ve elektronik ortamlar kanalıyla uygulanmıştır. Ölçek uygulanan katılımcılar içerisinde belirlenen 15 mezun ile ayrıca derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek katılımcılara sorulan açık uçlu sorular kanalıyla imam hatiplilik kimliğine ve imam hatipli bireyin temel niteliklerine dair daha detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen ölçek verileri genel olarak değerlendirildiğinde, ifadelerin tamamında olmasa da katılımcıların özellikle “İmam Hatipli” kimliğinin temel unsurlarında uzlaştığı görülmektedir. Toplumun geleneksel yapısıyla uyumlu bir biçimde muhafazakâr, sağcı, dindar, vatansever ve idealist olmasının yanında modernliğe karşı olmayan, hatta modernleşmenin getirdiği yenilikleri de yakından takip eden bir birey olarak “İmam Hatipli” tipolojisinin varlığından bahsedilebilir. Görüşme yapılan mezunların “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar bakımından genel olarak bir fikir birlikteliği içerisinde olduğu görülmüştür. Bu açıdan katılımcıların geneli İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak belirli birtakım kimlik unsurlarının oluştuğu ve genel manada bir “İmam Hatiplilik” kimliğinden bahsedilebileceği noktasında uzlaşmaktadır. Bu kimliğin başat özellikleri ise “ahlaklı, edepli, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Ancak görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Sonuç olarak toplumsal alanda bir İmam Hatipli kimliğinin varlığı ve bilinirliğinden açık olarak bahsedilebilir. Ancak bu kimliğin insanların zihinlerinde hangi algılara yol açtığı tarihsel süreçte yaşanan siyasal gelişmelere paralel olarak olumlu veya olumsuz anlamda değişebilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde toplum tarafından olumlu bir imaja sahip olan İmam Hatipli kimliği, zaman zaman belirli kesimlerin çoğunlukla ideolojik yaklaşımlarının da etkisiyle kamuoyu gündemini meşgul edebilmekte ve basın başta olmak üzere çeşitli platformlarda tartışma konusu yapılmaktadır. Çalışma, bu kapsamdaki tartışmaların ideolojik zeminden çıkarak bilimsel verilere dayalı araştırmalar çerçevesinde ve daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Through Imam Hatip Schools, a significant part of the society tries to preserve both their cultural values and use the right to take part in all spheres of public life like other citizens in Turkey. Especially, the high schooling rates of girls as one of the main goals of the state in the modernization process, has been one of the leading achievements of Imam Hatip Schools (IHL). When the historical process regarding IHLs is evaluated in general, it would be appropriate to determine the reason for the existence of these schools as “the needs and demands of the people in terms of religious services”. However, these schools, which were established by the state in order to meet this need in accordance with the Unification of Education Law, have been a subject of political debate since the first years of their establishment and in all phases of the republican period. It is possible to summarize the approaches about IHLs from two main perspectives. First of all, IHLs have the support of a wide social base that demands the opening of these schools and is generally satisfied with the education of these schools and

desires their children to study in these schools. Secondly, IHLs were seen as “schools contrary to Atatürk's principles and reforms and especially secularism” by those who viewed these schools negatively (Öcal, 2015: 65) and some political governments took serious measures to weaken these schools (Özgür, 2015: 35). Like many elements of Islamic civil society (associations, foundations, communities, etc.) the paradigm mentality represented by the secular state elites in Turkey is also afraid of Imam Hatip Schools (Akşit and Akşit, 2010: 85). It is a question of whether the individuals who graduated from IHLs have some basic values or qualifications in line with the establishment purpose of these schools just by graduating from these schools. At this point, it is important to determine what the concept of “İmam Hatiplilik” refers to, which “typical” characteristics the “İmam Hatipli” people has, and what are the basic characteristics that distinguish “İmam Hatipli” people from others. From this perspective, the study focused on the concept of “İmam Hatiplilik” as an identity type with widespread visibility in the social field, and the basic characteristics of the “İmam-Hatipli” individual were tried to be determined. As in all elements of social culture, the formation of social identity is formed and made meaningful as a result of direct interaction with the common historical experiences of human communities over time and during this time. In this respect, İmam-Hatiplilik as an identity also has a collective memory, a history loaded with meaning, value, belief, experience, advantages and disadvantages, and codes and representations that encompass all of these (Macit, 2015: 344). In this context, it can be said that the political processes that can be defined as the difficult times of the İmam Hatip community (such as the February 28 period) have important contributions to the identity of İmam Hatiplilik and the collective consciousness of this identity. This collective consciousness is extremely important in terms of İmam Hatiplilik identity. Both quantitative and qualitative research methods were used together in this study, which was prepared in order to determine the determining factors of İmam Hatiplilik identity. Firstly, in order to determine the determinants of “İmam Hatiplilik” identity, a scale consisting of expressions some of which are quoted from the discourses commonly used among IHL graduates, was prepared. The scale was applied to 450 IHL graduates living in different regions and cities of Turkey which determined by easy sampling method face to face and through electronic media. In-depth interviews were also held with 15 graduates selected among the participants and through open-ended questions asked to the participants, more detailed information was tried to be obtained on the identity of İmam Hatiplilik and the basic qualities of the İmam Hatipli individual. When the scale data obtained from the study are evaluated in general, it is seen that the participants especially agree on the basic elements of the identity of “İmam Hatiplilik”. It can be mentioned that the “İmam Hatipli” typology exists as an individual who is conservative in line with the traditional structure of society, right-wing, religious, patriotic and idealist, is not against modernity and even closely follows the innovations brought about by modernization. It was observed that the interviewed graduates had a general consensus in terms of the answers about the identity of “İmam Hatiplilik”. In this respect, the participants generally agree on the point that unlike other high school graduates, certain identity

elements are formed in IHL graduates and an identity of "Imam Hatiplilik" can be mentioned in general. The prominent features of this identity can be listed as "moral, decent, respectful, devout, dignified". Former graduates think that the Imam Hatip graduates who graduated after them lacked "idealism" or new graduates are less qualified in terms of religious knowledge. As a result, the existence and recognition of an Imam Hatipli identity in the social field can be mentioned clearly. However, which perceptions this identity causes in people's minds may change in a positive or negative sense in parallel with the political developments experienced in the historical process. The identity of Imam Hatipli, which has a positive image by the society in general, can occupy the public agenda with the influence of the ideological approaches of certain segments from time to time and is a subject of discussion in various platforms, especially in the press. The study aims to contribute to the conduct of discussions in this context in a healthier way based on scientific data, but not ideologically.